

*Михайленко О.О.,
к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету ЗНУ*

*Азратян Д.,
студентка II курсу
юридичного факультету ЗНУ*

Проблемні питання цивільно - правового регулювання та захисту права на честь, гідність і ділову репутацію

Конституція України статтею 3 серед найвищих соціальних цінностей визначила людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпеку. Відповідальність за посягання на честь та гідність була передбачена ще першою редакцією "Руської пради", в якій містилися положення про караність образи (безчестя). Істотний розвиток вказані норми отримали у середині XIX століття - глава "Про образу честі" Соборного Уложення царя Олексія Михайловича, поділялась на три частини: "Про злочини проти честі і цнотливості жінок", "Про безпосередні особисті образи", "Про наклеп і поширення образливих для честі творів, зображень або чуток". Така досить рання законодавча регламентація доводить небезпечність діянь, які посягають на честь та гідність особи, оскільки посягання містять специфічну "ціннісну" орієнтацію і тому може бути прецедентом для повторення у майбутньому як особою, що його вчинила, так й іншими.

Слід зазначити, що злочини проти честі та гідності особи на практиці є досить поширеним явищем. Кількість справ порушених, з 1991 по 2003 р., в Україні зростає на 40%, а справ, припинених за примиренням сторін, зменшилась на 5%. Така статистика свідчить про негативне ставлення до моральних цінностей у суспільстві [1].

Соціальний фактор вказує на необхідність існування норм, що охороняють честь та гідність особи та слугують засобом суспільної стабілізації. Мірною суспільної оцінки особи, з точки зору моралі, є поведінка людини, її ставлення до соціальних і духовних цінностей, суспільства та оточення, вміння у будь - якій життєвій ситуації залучитися людиною; з іншого боку, - це ставлення держави й інших громадян до честі та гідності особи. Звідси - висновок, що така незахищеність негативно впливає на психологічний стан громадян і не сприяє стабілізації суспільного спільнот.

Право на честь, гідність та ділову репутацію Цивільному кодексу України прямо не передбачено. Замість цих прав врегульовані "право на повагу до гідності та честі" (ст 297 ЦК), а також "право на недоторканість ділової репутації" (ст 299 ЦК). Проте, певна обмеженість зазначених прав у позитивному аспекті, а також невизначеність поняття "повага" дає підстави говорити, що особи наділені більш широким за змістом особистим немайновим правом на честь, гідність та ділову репутацію.

Змістом цього права є, по-перше, право на гідність - особисте немайнове право фізичної особи на власну цінність як особистості, на усвідомлення цієї цінності та значимості себе як особи, що відіграє певну соціальну роль у суспільному житті. Право особи на повагу до її гідності, передбачає не тільки заборону щодо неї катувань, жорсткого, нелюдського поводження чи покарання з боку офіційних осіб, але й заборону посягання на моральні якості і етичні принципи людини. Кожна особа вправі вважати себе чесною, порядною, дбати про свою репутацію, наполягати на повазі до себе, а також вимагати, щоб будь - які сумніви щодо її моральних якостей і етичних принципів були належним чином обґрунтовані. Слід зазначити, що питання про ганебність вигадок і образ може вирішити лише сама особа, адже для одного брутальні слова, висловлені на його адресу, є образою, для іншого - на жаль, нормою спілкування. Іншою складовою частиною, що входить до змісту даного права є право на честь - особисте немайнове право фізичної особи на об'єктивну, повну та своєчасну оцінку її та її поведінки при дотриманні морально-етичних і правових норм з боку суспільства, певної соціальної групи та окремих громадян, також право на формування цієї оцінки та користування нею. Третім складником змісту даного права є право на ділову репутацію - право фізичної та юридичної особи на об'єктивну, повну та своєчасну оцінку її як фахівця з

боку суспільства, певної соціальної групи та окремих громадян, а також право на формування цієї оцінки та користування нею.

Зовнішня схожість понять "ділова репутація та "честь" не є підставою для їх отождивлення, оскільки, по-перше, честь визначає людину саме як особистість, без вказівки на певний рід занять, професію чи іншу соціальну роль у суспільстві, тоді як ділова репутація безпосередньо залежить від того, як особа виконує покладені на неї професійні, службові чи інші рольові обов'язки. По-друге, ділова репутація може бути як позитивна, так і негативна, тому окремі особи, які, використовуючи своє право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України), можуть створювати собі негативний імідж (репутацію) з точки зору суспільної моралі.

Честь, гідність та ділова репутація є невідчужувані і непередавані, що вказує на необхідність достеменного встановлення суб'єкта, який здатний бути носієм цих благ. Незважаючи на те, що інститут захисту честі та гідності є не новим для цивільного права, існують різні позиції стосовно визнання його суб'єкта. Так, деякі науковці, переважно радянського періоду, відстоюють точку зору про здатність юридичних осіб бути носіями честі та гідності (А.В. Білявський, М.Г. Проніна, Н.А. Придворов) [2]. Але більшість авторів вважають, що юридичні особи не здатні бути носіями цих благ [3]. На нашу думку, юридичні особи не наділені даними немайновими правами, оскільки честь - це самооцінка особою своєї поведінки, своїх діянь на основі власного внутрішнього духовного світу, що звісно, не властиво і не може бути властиво організації.

Гідність теж багатозначне поняття - з об'єктивної сторони - це моральна цінність та суспільна значимість особистості, яка визначається суспільними відносинами та, в певній мірі, не залежить від людини; з суб'єктивного боку, вона проявляється в усвідомленні та почутті особистої гідності як людини, як представника певної спільності або групи. Як з'являється зі сказаного, даними благами наділені лише фізичні особи, у свідомості яких здатні проходити певні процеси оцінювання. З аналогічних причин не слід визнавати суб'єктами честі та гідності і соціальні утворення, як на цьому наполягають деякі науковці (А.Н. Романович, М.Л. Шелютю) [4]. Дана точка зору піділяється і авторами Цивільного кодексу, де право особи на повагу до честі та гідності віднесено до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Більш проблемно стоїть питання визначення суб'єктів, наділених діловою репутацією. Це пов'язане, насамперед, з тим, що в науці цивільного права не розмежовані поняття "честь" та "репутація". Так, тлумачні словники під поняттям "честь" розуміють хорошу репутацію та добре ім'я [5], а під поняттям "репутація" - громадську думку про когось [6]. Отже, як бачимо, суттєвої різниці між цими поняттями немає,

тому Р. Стефанчук пропонує для їх диференціації ввести такий розмежувальний критерій, як сфера оцінювання особи. Тобто, коли мова йтиме про оцінку особи як такої (як людини), безвідносно до її навичок, знань, занять, професії, то слід говорити про її честь. Коли ж основним критерієм висувається наведена вище діяльність, то слід говорити про репутацію особи. Тому звідси може випливати ще один висновок, якого доводять деякі вчені: честь може бути тільки позитивною, тоді як репутація може бути і позитивною і негативною.

Під "діловою репутацією" деякі вчені розуміють сукупність якостей та оцінок, з якими їх носій асоціюється у контрагентів, клієнтів, споживачів, колег по роботі, виборців [7]. Ділова репутація як благо проявляється у будь-яких випадках, коли йдеться про професіоналізм, професійну відповідність, здатність тримати своє слово. До предмета оцінювання належить не соціальна чи особиста сфера діяльності суб'єкта, а саме його здатність бути надійним партнером у підприємницьких відносинах. Діловою репутацією можуть бути наділені фізичні та юридичні особи, що виконують соціально значущу діяльність у сфері ділового, професійного життя людини. При цьому, об'єктом оцінювання повинна бути сукупність професійних якостей особи, здатність виконувати взяті на себе зобов'язання, ставлення до виконуваної нею роботи, але обов'язковим зовнішнім виявом цього має бути сфера підприємництва. Тому можна зробити висновок, що під поняттям "ділова репутація" слід розуміти суспільну оцінку ділових якостей особи, яка ґрунтується на інформації про її професійну придатність, здатність виконувати взяті на себе зобов'язання, якість надаваних нею послуг та виконання інших взятих на себе зобов'язань.

Ще однією проблемою, тісно пов'язаною з попередньою, є достатність підстав для персоналізації суб'єкта права вимоги, при порушенні права на честь та ділову репутацію, адже не завжди, наприклад, у газетній статті, вказується, що певні відомості стосуються саме конкретної особи, з вказівкою на її прізвище, ім'я та по батькові, паспортні дані, місце її проживання та інші дані, що дають можливість конкретно персоналізувати особу. Ось чому, при захисті честі, гідності та ділової репутації, у випадку неконкретної вказівки на особу, слід виходити з того, наскільки точно реципієнти могли персоналізувати дану особу на підставі наведених даних.

Питання виникають також при визначенні суб'єкта, на якого повинен покладатися обов'язок відповідальності по захисту честі, гідності та ділової репутації. Так, проблема виникає у випадку поширення відомостей певними колективами, які не наділені правами юридичної особи.

Це стосується, насамперед, гуртів самодіяльності (наприклад, команди КВК), специфіка яких полягає в тому, що створюючись при певних юридичних особах (навчальних закладах, установах, підприємствах), вони створюють інформаційний продукт в якому важко відокремити частину діяльності кожного з учасників, а отже важко встановити коло суб'єктів зобов'язання.

Основним в принципі здійснення особистих немайнових прав, який гарантується є безперешкодність (ст. 273 ЦК України). Досить часто фізична або юридична особа може зазнати перешкоду у своєчасній та повній реалізації своїх прав на честь, гідність та ділову репутацію, що виражається у вчиненні посягань з боку інших осіб. У цьому випадку особа наділена правом на захист.

Право на захист особистих немайнових благ - це регламентоване правове регулювання на випадок оспорування, заперечення, невизнання, виникнення загрози порушення чи порушення особистого немайнового права. Воно містить такі повноваження: 1) вимагати від усіх та кожного не порушувати особистих немайнових прав; 2) вимагати припинення діянь, якими порушуються права; 3) вимагати відновлення особистих немайнових прав у разі їх порушення. Особа у разі вчинення щодо її права протиправної поведінки, має право самостійно обрати спосіб його захисту.

Щодо способів захисту, то законодавець надає можливість застосувати як загальні, так і спеціальні способи. Загальні способи захисту встановлені главою 3 ЦК України. Вони включають: визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, заміну та припинення правовідношення. Також до способів захисту можна віднести відшкодування моральної та майнової шкоди. До матеріальних збитків, що підлягають відшкодуванню у даному випадку належать: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), а також доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, яби її право не було порушене (утрачена вигода).

Розмір же відшкодування моральної шкоди суд визначає в межах заявлених потерпілим вимог залежно від характеру та обсягу заподіяних йому моральних і фізичних страждань, з урахуванням ступеня вини відповідача, характеру і тривалості страждань, стану здоров'я потерпілого, тяжкості завданої травми, наслідків тілесних ушкоджень, істотності вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступеня зниження престижу тощо. Одним із спеціальних способів захисту є право

на спростування недостовірної інформації, а також право на відповідь. Під "правом на спростування" слід розуміти право фізичної особи вимагати від порушника її особистого немайнового права визнання цієї інформації неправдивою у формі, яка є ідентичною чи адекватною формі поширення такої неправдивої інформації. У свою чергу, під "правом на відповідь" слід розуміти право на висвітлювання власної точки зору щодо поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права. Відмінність між відповіддю та спростування полягає в тому, що, по-перше, відповідь передбачає внесення пояснення щодо поширених відомостей, тоді як спростування зводиться до визнання попередньо поширених відомостей неправдивими; а по-друге, відповідь здійснюється особою, щодо якої були поширені відомості, або членами її сім'ї, тоді як спростування - особою, яка поширила ці неправдиві відомості.

Вимагати спростування та відповіді можуть особи, щодо яких поширена неправдива інформація. Однак, в окремих випадках, що прямо передбачені законом, особа має також і право вимагати спростування неправдивої інформації і у випадку, коли вона поширена щодо інших осіб. Насамперед, це стосується членів сім'ї фізичної особи.

Особливий порядок передбачений і для права на спростування та відповіді щодо неправдивої інформації, яка була поширена щодо осіб, які померли. У цьому випадку суб'єктом права на спростування чи відповідь є близькі родичі та інші заінтересовані особи. При цьому вказані особи також вважаються такими, що діють у власних інтересах, і вимагають захисту саме власних особистих немайнових прав і лише опосередковано доброго імені померлої особи.

Окремий порядок встановлений законодавцем щодо спростування інформації, автор якої є невідомий, якщо інформація поширена анонімно чи під псевдонімом. У цьому випадку спростування здійснюється судом, проте, воно пред'являється ще з одним спеціальним способом захисту особистих немайнових прав - визнанням інформації недостовірною.

Коли особисті немайнові права порушено внаслідок поширення недостовірної інформації в засобах масової інформації, то порядок спростування цієї інформації визначається спеціальним законом. Так, наприклад, коли неправдива інформація була поширена у пресі, то її спростування повинне відбуватися відповідно до вимог закону України "Про друковані засоби масової інформації в Україні", ст. 37 якого передбачає, що спростування має бути набране тим же шрифтом і розміром під заголовком "Спростування" на тому місці шпальти, де містилося повідомлення, яке спростовується. Щодо обсягу спростування, то воно не може більше ніж удвічі перевищувати обсяг спростованого фрагменту опублікованого повідомлення або матеріалу.

Якщо неправдива інформація, була поширена іншим ЗМІ, то в спеціальних законах не прописана процедура спростування (наприклад, Закони України "Про телебачення і радіомовлення" від 28.02.1995 р., "Про інформаційні агентства" від 21.12.1993 р.).

Саме тому в кожному з цих випадків слід користуватися загальними положеннями про спростування. Однак, якщо спростування в тому самому з'ясуванні масової інформації є неможливим внаслідок притягнення його діяльності, воно має бути оприлюднено в іншому ЗМІ за рахунок особи, яка поширила недостовірну інформацію. Окрім передбачених у законі способів, суди інколи на практиці намагаються застосовувати й інші способи захисту особистих немайнових прав фізичних або юридичних осіб, які не передбачені в законі. Одним із таких способів є примусове вибачення перед потерпілим за поширення недостовірної інформації.

Отже, як вбачається з викладеного, незважаючи на те, що цивільно-правове регулювання захисту честі, гідності та ділової репутації має досить тривалу історію розвитку, існує багато невирішених питань як стосовно суб'єктів-носіїв таких немайнових благ, так і щодо визначення особи, яка посягає на ці блага. Також підлягають юридичному і способи захисту даних прав.

Відтак, цивільне законодавство, що регулює відносини з приводу захисту честі, гідності і ділової репутації, потребує вдосконалення та доопрацювання.

Посилання:

1. Стефанчук Р.А. Окремі питання правового регулювання честі, гідності та ділової репутації // *Право України*. - 2003. - № 10. - С.16.
2. Белявский А.П., Придворов Н.А. Охрана чести и достоинства личности в СССР. - М., 1971; Пронина М.Г. Защита чести и достоинства гражданина (гражданско-правовые средства). - Минск., 1976. - С. 256.
3. Эрделевский А.М. Моральный вред и компенсация за страдания. - М., 1997. - С.190.
4. Романович А.Н. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации // *Дис... к.ю.н.* 12.00.03. - М., 1997. - С. 98.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка. - М.: Русский язык, 1984. - С. 797.
6. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі В.О. Яременко, О.А. Сліпущко. - К.: Ажур, 1998. - Т.3. - С. 898.
7. Малица М.Н. Защита чести достоинства, деловой репутации предпринимателя // *Законодательство и экономика*. - 1993. - № 24. - С.18.

УДК: 343.913 : 343.543.

*Синьский О.В.,
старший преподаватель кафедры
теории та истории держави і права
юридического факультета ЗНУ,
магистр радник юстиції*

Психологічний профіль сексуального злочинця

Психологічний профіль (портрет) являє собою систематизований, складений за певною схемою перелік кримінально важливої психологічної інформації стосовно особистості сексуального злочинця.

Пострадянські серійні убивці, на відміну від звичайно охайних, доглянутих, часом зовні респектабельних замордонних серійників, частіше виглядають не кращим образом. Їхній зовнішній вигляд відповідає низькому соціальному статусу знедоленого. Несмачно, примітивно одягнені в дешеві, поношені речі з потугою на оригінальність і наслідування моді. Часто

який-небудь значок чи знак, що свідчить про внутрішні прагнення чи виділяється зрівнятися з багатокласовими особами. Очіпні, з вираженнями зацьмованого звірка. Руки диспластичні, незграбні. У розмові на звичайні теми прагнуть піти від спілкування, не дивляться в очі.

Визначена відмінність портрета українського серійного убивці від західного зразка має своє пояснення. Воно обумовлено відомою своєрідністю субкультури, середовища обитання, особливостями соціально-економічної ситуації радянської і пострадянської дійсності.